

Київський університет імені Бориса Грінченка

ПАЛЬЧИКОВА ОЛЕКСАНДРА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 811.161.2+81'243

**РЕАЛІЗАЦІЯ КРОС-КУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному вищому навчальному закладі «Криворізький національний університет» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Бакум Зінаїда Павлівна,
ДВНЗ «Криворізький національний університет»,
завідувач кафедри інженерної педагогіки та мовної
підготовки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Горошкіна Олена Миколаївна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри української мови;

кандидат педагогічних наук, доцент
Дідук-Ступ'як Галина Іванівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
доцент кафедри української мови і методики її
навчання.

Захист відбудеться «07» квітня 2016 року о 10 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.05 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка (04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13/б).

Автореферат розіслано «____» березня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. М. Дика

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Інтегрування України у світове співтовариство, прагнення українськомовної та іншомовної спільнот до продуктивної співпраці в різних сферах діяльності, освітній зокрема, зумовлюють пошук ефективних підходів до навчання української мови як іноземної задля формування стійких умінь і навичок успішної мовної комунікації. Сучасний освітній простір України перебуває на перехресті культур, у якому перетинаються мови, погляди, звичаї, манери поведінки, суспільні устрої представників різних етносів. Потреба у спілкуванні, взаєморозумінні, а також прагнення до міжкультурної взаємодії спонукають українськомовних та іншомовних репрезентантів з'ясовувати культурні розбіжності (звичаї, свята, обряди, кодекс комунікативної поведінки, жести, міміка, тактильні засоби тощо), нерозуміння яких часто перешкоджає коректному сприйманню та відтворенню інформації.

Навчання іноземних студентів розпочинається з опанування української мови, що зумовлює оновлення лінгводидактичного інструментарію, розроблення підходів, принципів, методів, прийомів, засобів навчання української мови на культурологічній основі. Сучасна методика навчання української мови як іноземної зорієнтована на залучення культурологічного матеріалу до змісту навчально-методичної літератури. Відтак закономірним стає утвердження крос-культурного підходу як важливого чинника в оволодінні українською мовою іноземними студентами, що передбачає зіставлення ціннісно-нормативної системи (традиції, звичаї, обряди, свята, мистецтво) і мовної, у межах якої розглядають відмінні та схожі риси на фонетичному, лексичному морфологічному і синтаксичному рівнях рідної та української мов.

Про необхідність самоідентифікації, примноження й обмін суспільним досвідом задля ефективного співробітництва в полікультурному суспільстві зазначено в Законі України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта: Україна XXI століття», Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти, Концепції мовної підготовки іноземних громадян.

Студіювання наукових джерел в аспекті обраної проблеми свідчить про активізацію інтересу дослідників до навчання мови як іноземної. Лінгводидактичні засади навчання української мови як іноземної розглянуто в працях Е. Азімова, Т. Балихіної, Т. Баркової, С. Бархударова, М. Берсенєвої, В. Вагнера, Є. Верещагіна, М. Вятютнева, Н. Гез, М. Зінов'євої, Л. Золотих, С. Камишевої, В. Костомарова, М. Лаптевої, С. Лебединського, О. Митрофанової, Н. Ушакової, С. Шатілова, Л. Шахової, А. Щукіна; особливості навчання української мови в іншомовній аудиторії відображено в розвідках З. Бакум, Л. Бея, В. Вінницької, О. Горошкіної, Т. Дементьєвої, Г. Дідук-Ступ'як, В. Дороз, С. Карамана, О. Ковтун, О. Копусь, І. Кочан, Д. Мазурик, З. Мацюк, Л. Новицької, Л. Паламар, О. Палінської, С. Соколової, Т. Суржук, О. Тростинської та ін.; вербальні та невербальні аспекти міжкультурної комунікації розкрито в роботах Т. Астафурової, Н. Баграмової, Н. Бориско, Є. Верещагіна, Н. Гальської, Г. Єлизарової, Р. Когделла, О. Коломиної, О. Красковської, О. Садохіна, К. Сітарама, О. Тарнопольського;

проблеми подолання крос-культурних бар'єрів і конфліктів у міжкультурному спілкуванні порушено в працях М. Бергельсон, С. Бохнера, Р. Гестеланда, А. Григорян, В. Гудікунста, Д. Джаспарса, З. Кіма, М. Кірча, Л. Колза, Р. Льюїса, М. Мід, Л. Самовара, С. Тер-Мінасової, Т. Тумі, В. Фурманової, Н. Холдена, Е. Холла та ін.; формуванню крос-культурної компетентності в навчанні мов присвячено дослідження Н. Алмазової, М. Байрама, В. Дороз, М. Ернст, О. Заболотської, Т. Колосовської, В. Рощупкіна, Я. Садчикової, І. Циборєвої та ін.

Незважаючи на різновекторність студіювань навчання мови як іноземної, в українській лінгводидактиці відсутні спеціальні дослідження, присвячені реалізації крос-культурного підходу. На периферії наукового пошуку перебувають психологічні чинники та лінгводидактичні засади формування крос-культурної компетентності студентів-іноземців. Відчутний брак наукових праць із проблем зіставлення лінгвістичних і культурних явищ, які не збігаються в рідній та українській мовах, а також формування умінь і навичок розпізнавання культурно маркованих одиниць та подальшого їх використання.

Водночас у контексті обраної проблеми дослідження виявлено *суперечності* між: важливістю практичного застосування знань, умінь і навичок та недостатнім навчально-методичним забезпеченням; здатністю іноземного студентства орієнтуватися в українськомовному середовищі, що передбачає взаємодію з українцями, уміння оперувати засвоєним матеріалом у незапланованих ситуаціях, правильно тлумачити вербальну / невербальну поведінку носіїв та оптимально її відтворювати, і традиційними підходами, принципами, методами, які спрямовані на засвоєння мовних і мовленнєвих знань, проте не враховують культурний компонент; необхідністю долати непорозуміння, бар'єри, конфлікти у процесі спілкування з носіями та недостатнім рівнем мовних і культурних знань, що сприяють успішній комунікації.

Розширення мовних і культурних контактів між представниками українськомовного й іншомовного суспільства задля обміну досвідом та продуктивної співпраці, запровадження компетентнісної парадигми в освіті, діалогічна взаємодія суб'єктів у межах полікультурного суспільства, переакцентування в системі навчання зі знаннєвих підходів на культурологічні, які сприяють оволодінню мовною картиною світу носіїв, формують уміння розв'язувати проблеми в комунікативних ситуаціях і зумовили вибір теми дослідження: **«Реалізація крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація пов'язана із науковою темою кафедри української мови Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» «Лінгвальний простір духовного коду» (№ держреєстрації -30-94-14).

Тему затверджено вченою радою Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» (протокол № 5 від 13.12.2012 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 26.02.2013 р.).

Мета дослідження полягає в розробленні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики навчання української мови іноземних студентів на крос-культурній основі.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Обґрунтувати сутність категорії «крос-культурний підхід» у взаємозв'язку з дотичними науковими поняттями.
2. Визначити психологічні чинники та лінгводидактичні аспекти навчання української мови як іноземної на крос-культурній основі.
3. Проаналізувати навчально-методичне забезпечення з української мови як іноземної.
4. Розробити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості крос-культурної компетентності студентів-іноземців.
5. Створити методику навчання української мови для іноземних студентів на крос-культурній основі й експериментально перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження – процес навчання української мови іноземних студентів на підготовчому відділенні.

Предмет дослідження – зміст, методи, прийоми навчання української мови іноземних студентів на крос-культурній основі.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: загальнодержавні нормативні документи, які відображають основні ідеї навчання української мови в полікультурному соціумі (Закон України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта: Україна XXI століття», Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти, Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти»); наукові положення з культурної антропології: взаємозв'язок поведінки індивіда та створеної ним культури (Ф. Боас, Д. Мердок, М. Мід, Р. Наролл, К. Оберг, Х. Плеснер, Е. Холл); філософії та історії: особливості діалогу культур у полікультурному соціумі (М. Бахтін, В. Біблер, С. Лур'є, О. Чучин-Русов); психології: урахування індивідуальних психологічних особливостей суб'єкта в процесі пристосування до іншомовного соціокультурного оточення (І. Зимня, О. Леонт'єв, А. Маркова, В. Мерлін, Л. Почебут, С. Рубінштейн, Т. Стефаненко, Г. Тріандіс); лінгвістики: зіставний аспект вивчення мов (Л. Вайсгербер, О. Потебня, Е. Сепір, В. Телія, Б. Уорф, Л. Щерба); лінгводидактики: розроблення методики навчання української мови як іноземної (З. Бакум, О. Горошкіна, Г. Дідук-Ступ'як, В. Дороз, С. Караман, О. Копусь, М. Пентилюк, К. Таранік-Ткачук); основ міжкультурної комунікації: досягнення взаєморозуміння між представниками різних культур під час спілкування (Ф. Бацевич, М. Бергельсон, Т. Грушевицька, Г. Єлизарова, О. Малихін, О. Садохін, С. Тер-Мінасова).

Для розв'язання поставлених завдань застосовувалися такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури та наукових досліджень із проблеми, що дозволило уточнити зміст понять «крос-культурний підхід», «крос-культурна компетентність», обґрунтувати психологічні та лінгводидактичні засади упровадження крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів, проаналізувати навчально-методичне

забезпечення з української мови на підготовчому відділенні задля з'ясування сучасного стану досліджуваної проблеми; синтез, порівняння, конкретизація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних, за допомогою яких створено методику реалізації крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів на підготовчому відділенні, виокремлено критерії сформованості крос-культурної компетентності; **емпіричні**: опитувально-діагностувальні (анкетування, тестування, констатувальний зріз, співбесіда); аналіз продуктів мовленнєвої діяльності (усні відповіді) – для визначення показників та розроблення критеріїв сформованості компонентів крос-культурної компетентності; відвідування занять та їх аналіз – для узагальнення досвіду навчання в іншомовній аудиторії; педагогічний експеримент – для встановлення рівнів сформованості крос-культурної компетентності іноземних студентів підготовчого відділення, перевірки ефективності методики реалізації крос-культурного підходу до навчання української мови; **методи статистичного оброблення й аналізу результатів експерименту** – для інтерпретації отриманих даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідження здійснювалося на базі ДВНЗ «Криворізький національний університет», Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного авіаційного університету (м. Київ), Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Херсонського державного університету.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше обґрунтовано* психологічні та лінгводидактичні засади навчання української мови студентів-іноземців на крос-культурній основі; *з'ясовано* зміст базових понять дослідження: «полікультурний», «мультикультурний», «транскультура», «інтеркультура», «крос-культура» та *уточнено* сутність термінів «крос-культурний підхід до навчання української мови іноземних студентів», «крос-культурна компетентність студента-іноземця у процесі навчання української мови на підготовчому відділенні»; *визначено* критерії, показники, рівні сформованості крос-культурної компетентності студентів-іноземців; *створено* методику навчання української мови іноземних студентів на крос-культурній основі; *розроблено* навчально-методичний супровід з української мови як іноземної.

Подальшого розвитку набула методика поетапного формування крос-культурної компетентності студентів-іноземців під час навчання української мови.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дисертації можна використовувати в освітньому процесі вищих навчальних закладів; розроблений та апробований навчально-методичний супровід: навчальний посібник «Калейдоскоп культур», комплекс текстів, діалогів, полілогів та система вправ сприятимуть формуванню мовних, мовленнєвих і культурних умінь і навичок, орієнтованих на встановлення й підтримання контактів між представниками різних культур. Дослідження надає змогу вдосконалювати зміст навчальних і робочих програм, посібників та підручників з української мови як іноземної.

Результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес ДВНЗ «Криворізький національний університет» (акт № 1242 від 10.05.2015), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (акт № 1567 від 12.06.2015),

Національного авіаційного університету (акт № 12.01.05 / 1549 від 17.06.2015), Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (акт № 1371 від 03.06.15), Херсонського державного університету (акт № 01-28 / 1160 від 15.05.2015).

Особистий внесок автора в опублікованій у співавторстві з З. Бакум статті «Крос-культурний підхід у викладанні іноземної мови студентам-філологам» полягає в обґрунтуванні педагогічної технології розвитку мовних і мовленнєвих навичок крос-культурної взаємодії студентів-філологів у процесі викладання іноземної мови. У студії «Психологічні чинники формування крос-культурної компетентності студентів-іноземців у процесі навчання української мови» з-поміж основних чинників розглянуто соціокультурну адаптацію, інтерес до національного характеру та соціокультурних розбіжностей, пізнавальні, професійні та соціальні мотиви. У статті «Роль языковой картины мира в обучении иностранных студентов украинскому языку» (співавтор З. Бакум) порушено проблему навчання іноземних мов студентів через зіставлення національних мовних картин світу.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження було подано у виступах на *міжнародних* конференціях: «Теоретична й дидактична філологія: надбання, проблеми, перспективи розвитку» (Переяслав-Хмельницький, 2012), «Лінгвістичні й лінгводидактичні аспекти функціонування української мови в Україні та за кордоном» (Київ, 2012), III Міжнародній науковій конференції «Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри» (Кривий Ріг, 2013), «Молодий науковець XXI століття» (Кривий Ріг, 2014); «Modern Science: tendencies of development» (Будапешт, 2013); III Міжнародному симпозіуму «Американські та британські студії: мовознавство, літературознавство, міжкультурна комунікація» (Київ, 2015); Міжнародному віртуальному форумі в Японії «Социокультурные и филологические аспекты в образовательном и научном контексте» (Киото, 2014); *всеукраїнських* конференціях: «Сутність і взаємодія інтелектуального й емоційного аспектів у сучасному освітньому процесі» (Кривий Ріг, 2011), «Молодий науковець XXI століття» (Кривий Ріг, 2012), «Образне слово Луганщини» (Луганськ, 2012), XVII Всеукраїнській науковій конференції молодих учених «Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених» (Черкаси, 2015).

Публікації. Основний зміст і результати дисертації відображено в 17 публікаціях (13 одноосібних і 4 у співавторстві), із них 6 статей надруковано у фахових виданнях; 4 – у зарубіжних виданнях; 2 – в інших наукових виданнях; в 1 навчальному посібнику; у 4 тезах науково-практичних конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, (239 найменувань), 3 додатків. Повний обсяг дисертації становить 255 сторінок, основний зміст викладено на 193 сторінках. У роботі вміщено 23 таблиці, 10 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок з програмами, планами, темами, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання роботи, методи дослідження; сформульовано наукову новизну, практичне значення здобутих результатів; подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, особистий внесок здобувача й обсяг дисертації.

У першому розділі – «Теоретичні засади реалізації крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів» – схарактеризовано базові поняття дослідження у філософському, психологічному, лінгвістичному, лінгводидактичному дискурсах; виокремлено психологічні чинники реалізації крос-культурного підходу до навчання української мови студентів-іноземців.

Опрацювання джерел із філософії, психології, лінгвістики, лінгводидактики, вивчення нормативно-правової бази Міністерства освіти і науки України дали змогу з'ясувати, що сучасний полікультурний простір характеризується процесами глобалізації, інтеграції, гуманізації. Відтак встановлюється новий тип міжкультурної взаємодії, що зумовлює: розширення мовних і культурних контактів між представниками українськомовного й іншомовного суспільств задля обміну досвідом та продуктивною співпраці. Визначальним стає особистісно зорієнтоване навчання, спрямоване на формування умінь і навичок діалогічної взаємодії суб'єктів у межах полікультурного суспільства; навчання мови переорієнтовується зі знаннєвих підходів на культурологічні, які сприяють оволодінню мовною картиною світу.

Установлено, що стиранню культурно-мовних меж між народами, налагодженню повноцінного діалогу культур сприяє реалізація *крос-культурного підходу* до навчання української мови як іноземної. Задля глибшого усвідомлення означеного феномену в розділі з'ясовано сутність категорій: «підхід», «крос-культурна компетентність», «мультикультуралізм» – програма соціальної підтримки культурних і національних меншин; «полікультуралізм» – уміння встановлювати міжкультурні контакти з представниками різних національностей; «транскультура» – належність індивіда до різних видів культур та водночас незалежність від них; «інтеркультура» – сфера міжкультурної взаємодії, спрямована на розвиток комунікативних умінь і навичок у процесі контактування представників різних культур; «крос-культура» – сфера культурного розвитку, у якій домінують знання про мовні й культурні розбіжності, що спричиняють появу непорозумінь, казусів, бар'єрів, конфліктів у процесі вербального і невербального спілкування.

Вітчизняні та зарубіжні науковці «крос-культурний підхід» розглядають як: навчальну ситуацію, зумовлену перетином культур (Л. Дабен); навчання мови, що ґрунтується на зіставленні мов і пов'язаних із ними культур (Н. Алієва); комплексний процес, що передбачає оволодіння сукупністю знань не лише про мову і культуру, а й про сам процес міжкультурного спілкування, формування спеціальних умінь міжкультурної комунікації (А. Григорян).

Аналіз різноманітних тлумачень поняття «крос-культурний підхід» уможливив розгляд *крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів* як стратегічного напрямку, що охоплює всі компоненти

навчання української мови як іноземної (цілі, завдання, зміст, методи, прийоми, система контролю), спрямовані на формування крос-культурної компетентності через зіставлення нетотожних елементів мовної та культурної систем задля подолання непорозумінь, бар'єрів чи конфліктів спілкування між представниками культурних спільнот, які проживають на різних територіях.

Результатом реалізації крос-культурного підходу є сформована крос-культурна компетентність. Студіювання лінгводидактичних джерел (Н. Алмазова, З. Бакум, В. Дороз, Т. Жукова, О. Заболотська, Т. Колосовська) дає змогу витлумачити *крос-культурну компетентність студента-іноземця у процесі навчання української мови* як здатність суб'єкта навчання застосовувати мовні, мовленнєві, лінгвокраїнознавчі, соціокультурні знання рідної та інших культур, послуговуватися вербальними і невербальними засобами відповідно до комунікативної ситуації, толерантно ставитися до розбіжностей, що виникають у процесі спілкування.

Навчання української мови як іноземної на крос-культурній основі лінгводидакти досліджують різновекторно: методичні засади упровадження крос-культурного підходу до навчання англійської та німецької мов у вищій школі окреслено в працях А. Григорян, Л. Гусейнової, О. Дмитрієвського, І. Третьякової. Особливості упровадження крос-культурного підходу до навчання французької та російської мов у загальноосвітній школі розглядають Н. Алієва, Л. Дабен, Г. Масликова. Ключові положення крос-культурного навчання української мови в загальноосвітній та вищій школах інтерпретують З. Бакум, І. Бей, О. Горошкіна, Г. Дідук-Ступ'як, В. Дороз, О. Заболотська, С. Караман, З. Мацюк, Л. Паламар, Н. Ушакова.

Під час студіювання фундаментальних психологічних праць (Л. Божович, П. Гальперін, Р. Гришкова, Д. Ельконін, О. Леонтьєв, А. Маркова, В. Мерлін, Ю. Пассов, С. Рубінштейн, П. Якобсон) виявлено залежність між результативним засвоєнням матеріалу та відповідністю змісту навчання дисципліни інтересам і потребам студентів. Доведено, що в процесі надання інформації важливо враховувати не лише рівень її доступності, а й внутрішнє сприймання та наявність відповідної реакції суб'єкта. З огляду на це до психологічних чинників реалізації крос-культурного підходу віднесено соціокультурну адаптацію, інтерес до пізнання національного характеру та виявлення соціокультурних розбіжностей; пізнавальні, професійні, соціальні мотиви.

У другому розділі – «Теорія і практика упровадження крос-культурного підходу до навчання української мови студентів-іноземців» – схарактеризовано лінгводидактичні засади навчання української мови на крос-культурній основі; проаналізовано чинне навчально-методичне забезпечення; розроблено критерії та показники, визначено рівні сформованості крос-культурної компетентності студентів-іноземців.

Важливого значення в розробленні лінгводидактичних засад упровадження крос-культурного підходу в навчанні української мови як іноземної набули ідеї науковців (З. Бакум, Є. Верещагін, М. Вятютнев, Н. Гез, О. Горошкіна, Г. Дідук-

Ступ'як, В. Дороз, В. Костомаров, Л. Паламар, Н. Ушакова, А. Щукін та ін.), що сприяло визначенню мети, підходів, принципів, методів, прийомів навчання.

Навчання української мови на засадах крос-культурного підходу спрямовано на формування крос-культурної компетентності іноземних студентів підготовчого відділення: орієнтування на встановлення діалогу в полікультурному суспільстві через знання мови та культурну обізнаність; визнання унікальності кожної культури, її відображення в мовних одиницях; прийняття факту наявності вербальних, невербальних і культурних розбіжностей; усвідомлення невідповідності перекладу певних мовних явищ з рідної мови на іноземну.

Інтерпретовано доцільність поєднання загальнодидактичних принципів навчання з методичними (комунікативності, апроксимації, урахування рідної мови студентів, культурного співнавчання, зіставного вивчення мов, концентризму, текстоцентризму), реалізація яких сприяє формуванню крос-культурної компетентності студентів-іноземців, забезпечує цілісність, логічність і послідовність у засвоєнні мовного матеріалу.

Дотримуючись наукової позиції М. Вятютнева, Л. Гербик, С. Лебединського щодо з'ясування методів навчання іноземної мови, схарактеризовано прямий, аудіолінгвальний, свідомо-зіставний, свідомо-практичний методи, застосування яких передбачає опанування студентами мовних, мовленнєвих, лінгвокраїнознавчих та соціокультурних знань, формування умінь і навичок використання їх на практиці; здійснення впливу на співбесідника, реалізацію комунікативного наміру.

З урахуванням класифікації прийомів (В. Костомаров, О. Митрофанова, Т. Капітонова, А. Щукін) у контексті дослідження визначено продуктивні прийоми: демонстрація, імітація, пояснення, аналогія, прогнозування, контрастування, контроль через опитування, осмислення, аналіз, синтез, коментування, смислове членування тексту, співвіднесення смислових частин тексту з планом, що сприяють актуалізації базових знань з української та рідної мов, усвідомленню особливостей певних мовних явищ, установам національних поведінкових стереотипів тощо.

Вагомим складником методики навчання української мови на крос-культурній основі є система вправ, розроблена з урахуванням класифікацій В. Дороз, Ю. Пасова, Г. Піфо, І. Рахманова, С. Шатілова: рецептивні комунікативні, репродуктивні комунікативні, продуктивні комунікативні; рецептивні умовно-комунікативні, репродуктивні умовно-комунікативні, продуктивні умовно-комунікативні; рецептивні некомунікативні, репродуктивні некомунікативні, спрямовані на формування вмій зіставляти лінгвістичні явища, що не збігаються в рідній та українській мовах задля запобігання інтерферентних впливів, розуміння ключової ідеї висловлення співрозмовника, коректного послуговування вербальними / невербальними засобами передачі інформації згідно з контекстом.

У розділі проаналізовано чинне навчально-методичне забезпечення з української мови як іноземної. З'ясовано, що більшість навчальних матеріалів зорієнтовано на формування мовних і мовленнєвих умінь та навичок, натомість соціокультурному компоненту приділено недостатньо уваги: у науковій літературі обмежена інформація щодо основних непорозумінь вербального / невербального характеру, бар'єрів чи конфліктів, що виникають під час міжкультурного

спілкування; зміст навчальних матеріалів віддзеркалюють переважно відомості про Україну, тоді як соціокультурне життя рідної країни іноземців майже не відображено тощо.

Задля визначення стану сформованості крос-культурної компетентності студентів-іноземців підготовчого відділення розроблено критерії: мотиваційно-ціннісний – свідчить про усвідомлення важливості навчання української мови іноземного студента через залучення культури (показники: сформованість пізнавальних, професійних та соціальних мотивів, відповідно до яких відбувається розуміння значущості вивченого матеріалу та можливі шляхи його застосування; позитивне / нейтральне / негативне ставлення до культурних розбіжностей; оцінювання іншої культури (слідування / ігнорування стереотипів та упереджень); пізнавальний – передбачає засвоєння мовної системи та ознайомлення з особливостями української культури (показники: знання фонетичного, лексичного, граматичного матеріалу, культурно-маркованих одиниць рідної й української мов; сформованість навичок монологічного та діалогічного мовлення з визначених тем; володіння соціокультурними відомостями й основами невербальної комунікації); оперативний – акцентує на послуговуванні мовними й культурними знаннями у процесі діалогічного та монологічного мовлення (показники: здатність визначати комунікативні наміри партнера; уміння вживати невербальні засоби передачі інформації відповідно до контексту мовлення; дотримання фонетичних, лексичних, граматичних і стилістичних правил побудови усного / писемного висловлення; використання лексичних одиниць із національно-культурним компонентом відповідно до ситуації спілкування); поведінково-діяльнісний – інформує про поведінку особистості, її ставлення до іноземного співрозмовника (показники: позитивне / нейтральне / негативне ставлення до українців та української культури; стриманість / нестриманість у судженнях щодо поведінки чи вчинків, неприйнятних рідній культурі; уміння / невміння регулювати власну поведінку в комунікативних ситуаціях).

Згідно з означеними критеріями та показниками з'ясовано чотири рівні сформованості крос-культурної компетентності – високий – характеризує здатність творчого використання знань у ситуаціях; достатній – передбачає володіння глибокими знаннями про мовну систему і культурне життя рідної країни та України; середній – указує на наявність вибіркового мовних і культурних знань із предмета; елементарний – характеризується поверхневими знаннями мовного і соціокультурного матеріалу.

У третьому розділі – *«Дослідно-експериментальне навчання української мови студентів-іноземців на засадах крос-культурного підходу»* – описано зміст і структуру експериментального навчання за створеною методикою; визначено стан сформованості крос-культурної компетентності студентів-іноземців підготовчого відділення, запропоновано зміст дослідно-експериментального навчання на формувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту.

Педагогічний експеримент тривав упродовж 2013–2015 н. р. У експериментальній роботі взяло участь 307 студентів, із яких 150 увійшли до складу експериментальних груп, 157 – до контрольних груп. Навчання в перших

відбувалося за розробленою методикою, у контрольних групах реалізовано традиційну систему навчання української мови на підготовчому відділенні.

Мета експерименту полягала в створенні методики упровадження крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів підготовчого відділення та встановленні її ефективності.

Для досягнення мети дослідження визначено компоненти крос-культурної компетентності студента-іноземця у процесі навчання української мови на підготовчому відділенні: лінгвістичний – містить знання про систему української мови та правила її функціонування в українськомовному середовищі; уміння й навички зіставляти мовні явища в рідній та українській мовах; соціокультурний – охоплює знання ключових аспектів рідної й української культур, способів їх прояву в усному / писемному мовленні та моделях вербальної / невербальної поведінки; діяльнісний – передбачає можливість використовувати мовні, мовленнєві, лінгвокраїнознавчі, соціокультурні знання, уміння й навички на практиці з представниками українськомовного суспільства, ціннісно-емоційний – відображає оцінне ставлення суб'єкта до країни, носіїв, культури і мови, яка вивчається.

Задля діагностування рівнів сформованості крос-культурної компетентності іноземних студентів відібрано групи, що мають приблизно однаковий рівень успішності, у яких студенти вивчали українську мову протягом двох семестрів. Завдання цього етапу полягало у встановленні вихідного рівня сформованості крос-культурної компетентності студентів за визначеними показниками. В оцінюванні компонентів крос-культурної компетентності використовувалися такі вимірювачі: диктант, лексико-граматичні вправи, анкетування, тестові завдання, робота над діалогами та полілогами, співбесіда.

Результати констатувального етапу експерименту свідчать про те, що загальний рівень володіння крос-культурною компетентністю студентами є середнім. Принципових відмінностей в рівнях сформованості чотирьох компонентів у різних групах не спостерігалось. Основними проблемами, що перешкоджали повноцінній крос-культурній взаємодії між іноземцями та носіями є недостатня обізнаність у культурній царині, що враховує такі аспекти: традиції, звичаї, цінності, норми, вербальну / невербальну поведінку. Високий рівень сформованості крос-культурної компетентності виявлено у 12,8% студентів; достатній рівень продемонстрували 20,8% респондентів; середнім рівнем володіють 32,7% суб'єктів; елементарним – 33,7%.

На формувальному етапі експерименту впроваджено методику реалізації крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів на підготовчому відділенні, що ґрунтується на врахуванні сутності, структури та змістового наповнення компонентів крос-культурної компетентності. Підвалини означеної методики становить стратегічна мета навчання, досягнення якої є можливим за умов реалізації принципів: загальнодидактичних (свідомості, науковості, систематичності та послідовності, зв'язку теорії з практикою, доступності, наступності й перспективності, наочності) та методичних (комунікативності, апроксимації, урахування рідної мови студентів, культурного співнавчання, зіставного вивчення мов, концентризму, текстоцентризму); системи методів (прямий,

аудіолінгвальний, читання, свідомо-зіставний, свідомо-практичний), прийомів (демонстрація, імітація, пояснення, аналогія, прогнозування, контрастування, контроль через опитування, осмислення, аналіз, коментування, смислове членування тексту, співвіднесення смислових частин тексту з планом) і вправ (рецептивні комунікативні, репродуктивні комунікативні, продуктивні комунікативні; рецептивні умовно-комунікативні, репродуктивні умовно-комунікативні, продуктивні умовно-комунікативні; рецептивні некомунікативні, репродуктивні некомунікативні). Згідно з визначеною метою, принципами, методами, прийомами навчання з'ясовано критерії (мотиваційно-ціннісний, пізнавальний, оперативний, поведінково-діяльнісний), яким відповідають показники та рівні (елементарний, середній, достатній, високий) сформованості крос-культурної компетентності.

Умовою апробації методики реалізації крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів на підготовчому відділенні було розроблення навчального посібника «Калейдоскоп культур», що містить тексти з лінгвокраїнознавчим коментарем, діалоги, полілоги та систему вправ, покликаних надати інформацію про певні аспекти української та рідної культур (цінності, традиції, звичаї, обряди, свята, особливості вербальної / невербальної поведінки тощо), сформувати уміння й навички розпізнавання культурно маркованих одиниць із подальшим застосуванням їх відповідно до контексту, подолання вербальних і невербальних бар'єрів спілкування (знання про вербальні мовні одиниці, їх функції та невербальні - жести, міміку, пози, погляд, рукостискання, дотики до тіла партнера, способи використання простору й часу), зіставлення лінгвістичних явищ, які не збігаються в рідній та українській мовах.

Контрольний етап педагогічного експерименту спрямований на статистичне оброблення результатів дослідження та встановлення доцільності впровадження запропонованої методики. Для досягнення мети виконано діагностувальний зріз, що містив диктант, текст, лексико-граматичні вправи, тестові завдання, анкету-питальник.

Дослідження особливостей навчання української мови студентів-іноземців на крос-культурній основі дозволило зробити такі висновки: після впровадження експериментальної методики елементарний рівень знань студентів експериментальних груп (ЕГ) знизився на 18,95%; середній рівень зріс на 7,5%, достатній – на 13,8%, високий – на 12,65%. Співвідносячи показники рівнів сформованості крос-культурної компетентності в контрольних групах (КГ) перед проведенням формувального експерименту та після нього, констатуємо, що на завершальному етапі елементарний рівень знань студентів знизився на 4,75%, середній рівень знань зріс на 5,24%, достатній – на 0,97%, високий – на 0,48%.

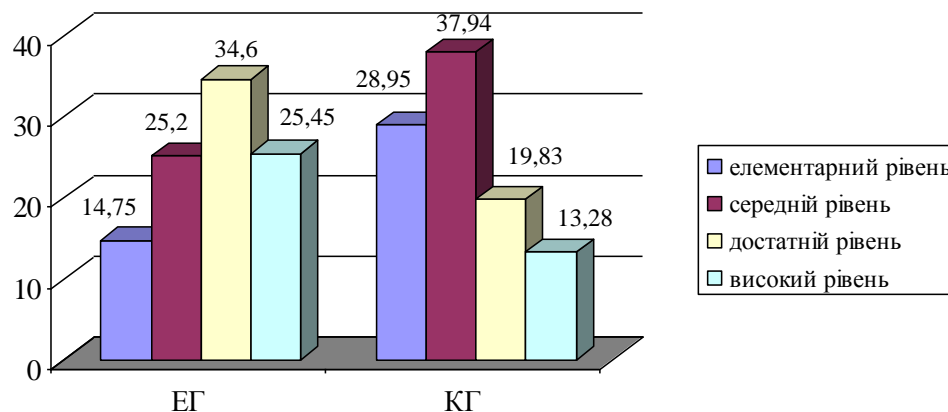
Загальне підвищення рівнів сформованості крос-культурної компетентності в експериментальних групах становить 52,9%, тоді як у контрольних – 9,5%.

Розподіл рівнів сформованості крос-культурної компетентності студентів-іноземців експериментальних і контрольних груп на контрольному етапі експерименту подано у таблиці 1.

Розподіл рівнів сформованості крос-культурної компетентності студентів-іноземців за результатами підсумкового зрізу в експериментальних і контрольних групах на контрольному етапі експерименту

Рівні	Середньооблікова к-сть студентів ЕГ (150)	%	Середньооблікова к-сть студентів КГ (157)	%
Елементарний	22	14,75	45	28,95
Середній	38	25,2	60	37,94
Достатній	52	34,6	31	19,83
Високий	38	25,45	21	13,28

На рис. 1 подано діаграму розподілу результатів сформованості крос-культурної компетентності іноземних студентів після упровадження експериментальної методики.

Рис. 1. Результати сформованості крос-культурної компетентності студентів-іноземців на контрольному етапі педагогічного експерименту (%)

Кількісні показники рівнів сформованості крос-культурної компетентності студентів ЕГ порівняно з КГ суттєво різняться. Якщо після проведення констатувального етапу експерименту в обох групах переважали елементарний і середній рівні знань, то дані, отримані в межах формувального етапу експерименту, свідчать про домінування в ЕГ достатнього й високого рівнів, тоді як у КГ провідними залишилися елементарний і середній рівні.

Зіставляючи постекспериментальні кількісні показники ЕГ і КГ, констатуємо: кількість студентів ЕГ, що знаходяться на елементарному та середньому рівнях порівняно з КГ, значно зменшилася (на 14,2% і 12,74%); кількість

студентів ЕГ, які володіють знаннями на достатньому і високому рівнях, на 14,77% і 12,17% вища за ту, що становить КГ.

Одержані результати експерименту засвідчили ефективність методики навчання української мови іноземних студентів на крос-культурній основі, яку доцільно впроваджувати в практику вищих навчальних закладів

ВИСНОВКИ

Важливість науково-експериментального дослідження реалізації крос-культурного підходу до навчання української мови як іноземної зумовлена потребою українськомовних та іноземних репрезентантів з'ясувати мовні та культурні розбіжності, які виникають у процесі міжкультурної комунікації. Урахування нетотожних компонентів мовної і культурної систем дає змогу виявити непорозуміння, подолати мовні та культурні бар'єри і конфлікти, що трапляються під час спілкування студентів-іноземців із носіями української мови в різних сферах життєдіяльності.

Результати проведеного дослідження дозволили дійти таких висновків:

1. На основі аналізу науково-методичної літератури доведено, що навчання української мови іноземних студентів потребує переорієнтування знаннєвої парадигми, що передбачає накопичення знань, на компетентнісну, спрямовану на практичне застосування умінь і навичок у навчальних та життєвих ситуаціях. Упровадження крос-культурного підходу сприяє діалогічній взаємодії суб'єктів у межах полікультурного суспільства. Відтак до змісту сучасної методики навчання української мови як іноземної необхідно залучати культурологічний матеріал, що сприяє розширенню світогляду студентів, з'ясуванню несхожих аспектів у мовній та культурній системах різних етносів. З огляду на це крос-культурний підхід стає важливим чинником в опануванні української мови іноземними студентами, що ґрунтується на зіставленні компонентів мовної і культурної систем, виявленні їх відмінних і схожих рис, завдяки чому іноземні громадяни зможуть легко адаптуватися до нового соціокультурного середовища та уникнути труднощів упродовж контактування з українськомовним населенням.

З'ясовано сутність категорій: «підхід», «крос-культурна компетентність», «мультикультуралізм» – програма соціальної підтримки культурних і національних меншин; «полікультуралізм» – уміння встановлювати міжкультурні контакти з представниками різних національностей; «транскультура» – належність індивіда до різних видів культур та водночас незалежність від них; «інтеркультура» – сфера міжкультурної взаємодії, спрямована на розвиток комунікативних умінь і навичок у процесі контактування представників різних культур; «крос-культура» – сфера культурного розвитку, в якій переважають знання про мовні й культурні розбіжності, що спричиняють появу непорозумінь, казусів, бар'єрів, конфліктів у процесі вербального і невербального спілкування. З'ясування змісту означених понять сприяло розкриттю таких феноменів: *крос-культурний підхід до навчання української мови іноземних студентів* – стратегічний напрям, що охоплює всі компоненти навчання української мови як іноземної (цілі, завдання, зміст, методи, прийоми, система контролю), спрямовані на формування крос-культурної

компетентності через зіставлення нетотожних елементів мовної та культурної систем задля подолання непорозумінь, бар'єрів чи конфліктів спілкування між представниками культурних спільнот, які проживають на різних територіях; *крос-культурна компетентність студента-іноземця у процесі навчання української мови на підготовчому відділенні* – здатність суб'єкта навчання застосовувати мовні, мовленнєві, лінгвокраїнознавчі, соціокультурні знання рідної та інших культур, послуговуватися вербальними і невербальними засобами відповідно до комунікативної ситуації, толерантно ставитися до розбіжностей, що виникають у процесі спілкування.

2. Під час студіювання фундаментальних психологічних праць встановлено залежність між успішним засвоєнням матеріалу та відповідністю змісту навчальної дисципліни інтересам і потребам студентів. Констатовано, що психологічні чинники реалізації крос-культурного підходу (соціокультурна адаптація, інтерес до пізнання національного характеру та виявлення соціокультурних розбіжностей; пізнавальні, професійні, соціальні мотиви) впливають на результативність навчання української мови студентів-іноземців, оскільки в процесі здобуття знань, оволодіння уміннями й навичками враховано внутрішнє переживання інформації суб'єктом та відповідна реакція.

У роботі схарактеризовано лінгводидактичний аспект навчання української мови іноземних студентів на крос-культурній основі: стратегічна мета навчання; загальнодидактичні та методичні принципи: комунікативності, апроксимації, урахування рідної мови студентів, культурного співнавчання, зіставного вивчення мов, концентризму, текстоцентризму; методи: прямий, аудіолінгвальний, читання, свідомо-зіставний, свідомо-практичний; прийоми: демонстрація, імітація, пояснення, аналогія, прогнозування, контрастування, контроль через опитування, осмислення, аналіз, коментування, смислове членування тексту, співвіднесення смислових частин тексту з планом; система вправ: рецептивні комунікативні, репродуктивні комунікативні, продуктивні комунікативні; рецептивні умовно-комунікативні, репродуктивні умовно-комунікативні, продуктивні умовно-комунікативні; рецептивні некомунікативні, репродуктивні некомунікативні. Доведено, що застосування запропонованого лінгводидактичного інструментарію сприяє успішному формуванню крос-культурної компетентності студентів-іноземців.

3. Аналіз навчально-методичного забезпечення, зокрема навчальних планів, робочих і навчальних програм, підручників, посібників дав змогу виявити проблемні питання щодо змістового наповнення: відсутність у більшості джерел лінгвокраїнознавчого коментаря, де витлумачено слова чи фрази, що не мають відповідного еквівалента в рідній мові студентів, відчутний брак відомостей про соціокультурне життя рідної країни іноземців тощо.

4. Задля з'ясування рівнів сформованості крос-культурної компетентності іноземних студентів підготовчого відділення розроблено такі критерії – мотиваційно-ціннісний, пізнавальний, оперативний, поведінково-діяльнісний, зміст яких відображено в показниках та рівнях (елементарний, середній, достатній, високий).

5. Експериментально доведено ефективність методики навчання української мови іноземних студентів на крос-культурній основі, яка ґрунтується на врахуванні сутності, структури та змістового наповнення компонентів крос-культурної компетентності. Підвалини означеної методики становить стратегічна мета навчання, досягнення якої є можливим за умов реалізації принципів: загальнодидактичних (свідомості, науковості, систематичності та послідовності, зв'язку теорії з практикою, доступності, наступності й перспективності, наочності) та методичних (комунікативності, апроксимації, урахування рідної мови студентів, культурного співнавчання, зіставного вивчення мов, концентризму, текстоцентризму); системи методів (прямий, аудіолінгвальний, читання, свідомо-зіставний, свідомо-практичний), прийомів (демонстрація, імітація, пояснення, аналогія, прогнозування, контрастування, контроль через опитування, осмислення, аналіз, коментування, смислове членування тексту, співвіднесення смислових частин тексту з планом) і вправ (рецептивні комунікативні, репродуктивні комунікативні, продуктивні комунікативні; рецептивні умовно-комунікативні, репродуктивні умовно-комунікативні, продуктивні умовно-комунікативні; рецептивні некомунікативні, репродуктивні некомунікативні), що сприяє успішному засвоєнню навчального матеріалу та автоматизації умінь і навичок зіставлення лінгвістичних і культурних явищ, які не збігаються в рідній та українській мовах; послуговування культурно маркованими одиницями в межах певного контексту, коректного вживання невербальних засобів передачі інформації; доцільної реалізації стилю поведінки відповідно до соціального статусу особи або певної ситуації тощо. Визначальною рисою її є зіставлення відмінних аспектів української та рідної мов і культур задля запобігання мовних і культурних бар'єрів, які перешкоджають повноцінному розумінню й коректному відтворенню інформації в іншомовному культурному середовищі.

Апробація запропонованої методики передбачала використання матеріалів навчального посібника «Калейдоскоп культур», що містить тексти з лінгвокраїнознавчим коментарем, діалоги, полілоги та систему вправ, спрямованих на формування крос-культурної компетентності іноземних студентів підготовчого відділення.

Дослідження особливостей навчання української мови студентів-іноземців на крос-культурній основі дозволило зробити висновки про ефективність експериментально перевіреної методики. Результати аналізу педагогічного експерименту вказують на підвищення рівнів сформованості крос-культурної компетентності студентів експериментальних груп через насичення мовного матеріалу культурними знаннями та врахування зіставного аспекту на фонетичному, лексичному, граматичному, стилістичному рівнях мови.

Дисертаційна робота не вичерпує всіх аспектів обраної проблеми. Подальшого розвитку потребує методика поетапного формування крос-культурної компетентності студентів-іноземців під час навчання української мови.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях:

Навчально-методичні матеріали

1. Пальчикова О. О. Калейдоскоп культур (рівень В 1) : [навчальний посібник] / З. П. Бакум, О. О. Пальчикова. – Кривий Ріг, 2014. – 101 с.

Статті в наукових фахових виданнях

2. Пальчикова О. О. Особливості реалізації крос-культурного підходу в процесі викладання іноземних мов / О. О. Пальчикова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – Кривий Ріг : СПД Щербенок С. Д., 2011. – Вип. 32. – С. 432–436.

3. Пальчикова О. О. Крос-культурний аспект у сучасній освіті / О. О. Пальчикова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – Кривий Ріг : ФОП Залозний В. В., 2011. – Вип. 33. – С. 198–204.

4. Пальчикова О. О. Крос-культурний підхід у викладанні іноземної мови студентам-філологам / З. Бакум, О. Пальчикова // Теоретична і дидактична філологія : зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич М. В., 2012. – Вип. 13. – С. 3–7.

5. Пальчикова О. О. Проблема адаптації студентів-іноземців в україномовному середовищі / О. О. Пальчикова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 9. – С. 220–224.

6. Пальчикова О. О. Принципи формування крос-культурної компетентності іноземних студентів / О. О. Пальчикова // Українська мова і література в школах України : щомісячний науково-методичний та літературно-мистецький журнал. – Київ, 2014. – № 6 (135). – С. 18–21.

7. Пальчикова О. О. Проблеми програмно-методичного забезпечення навчання української мови як іноземної / О. О. Пальчикова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – Кривий Ріг, 2015. – Вип. 45. – С. 175–181.

Статті в інших виданнях

8. Пальчикова О. О. Психологічні чинники формування крос-культурної компетентності студентів-іноземців у процесі навчання української мови / З. П. Бакум, О. О. Пальчикова // Філологічні студії: науковий вісник Криворізького національного університету. – Кривий Ріг, 2013 р. – Вип. 9. – С. 654–663.

9. Пальчикова О. О. Крос-культурна компетентність у навчанні української мови як іноземної / О. О. Пальчикова // Філологічні студії: науковий вісник Криворізького національного університету. – Кривий Ріг : ТОВ «ОКТАН-ПРИНТ», 2012. – Вип. 8. – С. 319–326.

Статті в зарубіжних виданнях

10. Пальчикова О. О. Проблеми навчання української мови в іншомовній аудиторії / О. О. Пальчикова // *Science and education a new dimension. Pedagogy and Psychology*. [Editors: Vámos X.; Barkáts J.; Kotis L.] – BUDAPEST, 2013. – Vol. 9. – Pp. 109–112.

11. Пальчикова О. О. Роль мовної картини світу в навчанні іноземних студентів українському мові / З. Бакум, А. Пальчикова // *ACTA HUMANISTICA ET SCIENTIFICA UNIVERSITATIS SANGIO KYOTIENSIS: матеріали докладів Міжнародного віртуального форуму «Соціокультурні та філологічні аспекти в освітньому та науковому контексті»*. 25–29 вересня 2014 р. – Киото : «Tanaka Print», 2014. – С. 60–63.

12. Пальчикова А. А. Методи формування крос-культурної компетентності студентів-іноземців / А. А. Пальчикова // *Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук*. – М. : «Літера», 2015. – № 02 (73). – Частина II. – С. 119–122.

13. Palchickova A. System of exercises in formation of foreign students' cross-cultural competency / A. Palchickova // *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*. – 2015. – № 1–2. – Pp. 107–109.

Матеріали науково-практичних конференцій

14. Пальчикова О. О. Крос-культурний компонент в умовах сучасної освіти / О. О. Пальчикова // *Молодий науковець XXI століття: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*, 5 квітня 2012 р., Кривий Ріг : тези доповідей. – Кривий Ріг : ДВНЗ «Криворізький національний університет» : СПД Залозний В. В., 2012. – С. 74–77.

15. Пальчикова О. О. Роль фразеологізмів в усвідомленні мовної картини світу студентами іноземцями під час навчання української мови / О. О. Пальчикова // *Молодий науковець XXI століття: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, магістрантів і молодих дослідників*, 19 листопада 2014 р., Кривий Ріг : тези доповідей. – Кривий Ріг : ДВНЗ «Криворізький національний університет» : вид-во ТОВ «Палітра К», 2014 р. – С. 224–226.

16. Пальчикова О. О. Стратегічна мета у формуванні крос-культурної компетентності студентів-іноземців у навчанні української мови / О. О. Пальчикова // *«Американські та британські студії: мовознавство, літературознавство, міжкультурна комунікація»* : матеріали доповідей III Міжнародного симпозіуму : зб. наук. пр. – К. : Талком, 2015. – С. 283–286.

17. Пальчикова О. О. Вправа як засіб формування крос-культурної компетентності іноземних студентів / О. О. Пальчикова // *Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2015»* : матеріали XVII Всеукр. наук. конф. молодих учених., 24 квітня 2015 р., Черкаси : тези доповідей. – Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2015. – С. 177–179.

АНОТАЦІЇ

Пальчикова О. О. Реалізація крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2016.

У дисертації подано результати теоретико-експериментального дослідження реалізації крос-культурного підходу до навчання української мови іноземних студентів, а саме: уточнено сутність понять «полікультурний», «мультикультурний», «транскультура», «інтеркультура», «крос-культура»; з'ясовано зміст термінів «крос-культурний підхід до навчання української мови іноземних студентів», «крос-культурна компетентність студента-іноземця у процесі навчання української мови на підготовчому відділенні».

Визначено компоненти крос-культурної компетентності: лінгвістичний, соціокультурний, діяльнісний, ціннісно-емоційний, яким відповідають критерії (мотиваційно-ціннісний, пізнавальний, оперативний, поведінково-діяльнісний), показники й рівні сформованості крос-культурної компетентності (елементарний, середній, достатній, високий).

Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено методику навчання української мови іноземних студентів на крос-культурній основі, що сприяє успішному засвоєнню навчального матеріалу та автоматизації умінь і навичок зіставлення лінгвістичних і культурних явищ, які не збігаються в рідній та українській мовах; послуговування культурно маркованими одиницями в межах певного контексту, коректного вживання невербальних засобів передачі інформації; доцільної реалізації стилю поведінки відповідно до соціального статусу особи або певної ситуації тощо. Визначальною рисою її є зіставлення відмінних аспектів української та рідної мов і культур задля запобігання мовних і культурних бар'єрів, які перешкоджають повноцінному розумінню й коректному відтворенню інформації в іншомовному культурному середовищі.

Ключові слова: крос-культура, крос-культурний підхід до навчання української мови іноземних студентів, крос-культурна компетентність студента-іноземця у процесі навчання української мови на підготовчому відділенні, мовні й культурні бар'єри, іншомовне культурне середовище.

Пальчикова А. А. Реализация кросс-культурного подхода к обучению украинскому языку иностранных студентов. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (украинский язык). – Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, 2016.

Диссертация посвящена проблеме реализации кросс-культурного подхода к обучению украинскому языку иностранных студентов подготовительного отделения.

Во введении обосновано актуальность исследования, определена цель, методы исследования; освещены научная новизна, теоретическая и практическая значимость

результатов; обобщена информация об апробации результатов работы; представлены сведения о личном вкладе автора и объеме диссертации.

В первом разделе конкретизированы базовые понятия исследования: «мультикультурализм», «поликультурализм», «транскультура», «интеркультура», «кросс-культура»; раскрыты содержательные характеристики терминов «кросс-культурный подход к обучению украинскому языку иностранных студентов», «кросс-культурная компетентность студента-иностранца в процессе обучения украинскому языку на подготовительном отделении». Рассмотрены психологические факторы реализации кросс-культурного похода во время обучения украинскому языку как иностранному (социокультурная адаптация, интерес к познанию национального характера и социокультурных различий, познавательные, профессиональные и социальные мотивы).

Во втором разделе освящен лингводидактический аспект обучения украинскому языку как иностранному: стратегическая цель обучения, культурологические подходы (коммуникативный, лингвострановедческий, кросс-культурный), общедидактические и методические принципы, методы, приемы, система упражнений.

Проанализировано состояние исследуемой проблемы в теории и практике обучения языку. Содержание учебных планов, программ, пособий, учебников, используемых на подготовительном отделении, ориентировано на формирование языковых и речевых умений и навыков, в то время как социокультурному компоненту уделено недостаточно внимания.

Определены критерии (мотивационно-ценностный, познавательный, оперативный, поведенческо-деятельностный), соответствующие им показатели и уровни (элементарный, средний, достаточный, высокий) сформированности кросс-культурной компетентности иностранных студентов.

В третьем разделе освещены цели, задачи и содержание исследовательско-экспериментального обучения.

Констатировано, что у студентов-иностранцев подготовительного отделения самыми слабо сформированными являются социокультурный и ценностно-эмоциональный компоненты (на элементарном и среднем уровнях). Субъекты обучения владеют фрагментарными знаниями об исторических и географических данных, ценностях, традициях, обычаях в родной и украинской культурах; выборочными сведениями о культурно-маркированных единицах украинского языка; некорректно используют невербальные средства передачи информации. Когда речь идет о личностной значимости изучения украинского языка и культуры, у большинства социальные мотивы доминируют над познавательными. Половина респондентов не регулирует собственное поведение, когда возникают недоразумения и конфликтные ситуации.

Представлена методика реализации кросс-культурного подхода к обучению украинскому языку иностранных студентов на подготовительном отделении, направленная на формирование лингвистического, социокультурного, деятельностного, ценностно-эмоционального компонентов кросс-культурной

компетентности. Изложены ход и результаты экспериментального обучения, доказана эффективность его внедрения в учебный процесс высших школ.

Обобщение результатов исследования позволило разработать и внедрить в практику преподавания украинского языка как иностранного учебного пособия «Калейдоскоп культур».

Ключевые слова: кросс-культура, кросс-культурный подход к обучению украинскому языку иностранных студентов, кросс-культурная компетентность студента-иностранца в процессе обучения украинскому языку на подготовительном отделении, языковые и культурные барьеры, иноязычная культурная среда.

Palchickova O. O. Implementation of cross-cultural approach to teaching foreign students the Ukrainian language. – Manuscript.

Thesis for a Candidate degree in Pedagogical Sciences, specialty 13.00.02 – Theory and Methods of Teaching. – Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2016.

In the work the results of semitheoretical research of cross-cultural approach implementation to teaching foreign students the Ukrainian language are set out. The thesis specifies the essence of the concepts “polycultural”, “multicultural”, “transculture”, “interculture”, “cross-culture”; defines the terms “cross-cultural approach to teaching foreign students the Ukrainian language”, “cross-cultural competency of a foreign student in the process of teaching the Ukrainian language on a preparatory department”.

According to linguistic, sociocultural, activity, axiological and emotional components of cross-cultural competency, criteria (motivational and axiological, cognitive, operational, behavioural and activity), parameters and levels (elementary, intermediate, upper-intermediate, advanced) of cross-cultural competency formedness are defined.

The paper justifies the methodology of teaching foreign students the Ukrainian language on a cross-cultural basis, which conduces successful digestion of educational material, automation of contrasting of cultural and linguistic learning skills, which differ in native tongue and the Ukrainian language; the use of culture-specific units within the concrete context, correct usage of non-verbal means of information transmission, appropriate mode of behaviour in accordance with a social status of a certain person or situation etc.

The methodology is focused on contrasting of distinctive aspects in Ukrainian and native languages and cultures to prevent linguistic barriers and cultural chasms that impede meaningful understanding and valid information reproduction in foreign cultural environment.

Key words: cross-culture, cross-cultural approach to teaching foreign students the Ukrainian language, cross-cultural competency of a foreign student in the process of teaching the Ukrainian language on a preparatory department, linguistic barriers and cultural chasms, foreign cultural environment.